

מאבד את עצמו לדעת במקום יסורים

רב דניאל שטיין

א. בראשית (ט', ה') - "וְאֵף אֶת־דַּמְכֶם לְנַפְשֹׁתֵיכֶם אֶדְרֹשׁ מִיַּד פְּלִיטָה אֶדְרֹשְׁנִי וּמִיַּד הָאֱלֹהִים מִיַּד אִישׁ אֲחִיו אֶדְרֹשׁ אֶת־נַפְשִׁי הָאֲדָמָה" [פרש"י (שם) - אף על פי שהתרתי לכם נטילת נשמה בבהמה, את דמכם אדרוש מהשופך דם עצמו וכו'].

ב. מס' שמחות (פ"ב ה"א-ג') - המאבד את עצמו בדעת אין מתעסקין עמו בכל דבר וכו' כללו של דבר כל שהוא לכבוד החיים הרבים מתעסקין בו, וכל שאינו לכבוד החיים אין הרבים מתעסקין בו. איזהו מאבד את עצמו בדעת וכו' זה שאמר הריני עולה לראש האילן או לראש הגג ואפיל עצמי ואמות וראוהו שעלה לראש האילן ונפל ומת וכו', מצאוהו חנוק ותלוי באילן, הרוג ומושלך על גבי הסייף, הרי הוא בחזקת מאבד עצמו שלא לדעת, וכל המאבד עצמו שלא לדעת אין מונעין הימנו כל דבר.

ג. דעת זקנים מבעלי התוס' (שם) - אזהרה לחונק עצמו ואמרו בב"ר (ל"ד, ל"ג) יכול אפי' כחנניה מישאל ועזריה ת"ל אך, פירוש יכול אפילו כמו אלו שמסרו עצמן לקדוש השם שלא יוכל לחבול בעצמו אם הוא ירא שלא יוכל בעצמו לעמוד בנסיון ת"ל אך, כי בשעת השמד יכול למסור עצמו למיתה ולהרוג עצמו. וכן בשאול בן קיש שאמר לנערו שלוף חרבך ודקרני בה וכו' ת"ל אך, שאם ירא אדם שמא יעשו לו יסורין קשים שלא יוכל לסבול ולעמוד בנסיון שיכול להרוג את עצמו, ומכאן מביאין רביה אותן ששוחטין התינוק בשעת הגזירה. ויש שאוסרין ומפרשים כן, יכול כחנניה וחבריו שכבר נמסרו למיתה ת"ל אך, אבל אינו יכול להרוג את עצמו, יכול כשאול שמסר עצמו למיתה ת"ל אך, פי' שאינו יכול לחבול בעצמו כלל ושאול שלא ברשות חכמים עשה, מהר"ש בר אברהם המכונה אוכמן. ומעשה ברב אחד ששהט הרבה תינוקות בשעת השמד כי היה ירא שיעבירום על דת והיה רב אחד עמו והיה כועס עליו ביותר וקראו רוצח והוא לא היה חושש. ואמר אותו רב אם כדברי יהרג אותו רב במיתה משונה וכן היה שתפסוהו עכו"ם והיו פושטין עורו ונותנין חול בין העור והבשר ואחר כך נתבטלה הגזרה ואם לא שחט אותן התינוקות היו ניצולין.

ד. גמ' ע"ז (יח.) - ובחזרתן מצאוהו לרבי חנינא בן תרדיון שהיה יושב ועוסק בתורה ומקהיל קהלות ברבים וס"ת מונח לו בחיקו. הביאוהו וכרכוהו בס"ת, והקיפוהו בחבילי זמורות והציתו בהן את האור, והביאו ספוגין של צמר ושראום במים והניחום על לבו, כדי שלא תצא נשמתו מהרה. אמרה לו בתו אבא וכו' אף אתה פתח פיך ותכנס בך האש, אמר להן מוטב שיטלנה מי שנתנה ואל יחבל הוא בעצמו. אמר לו קלצטונירי רבי, אם אני מרבה בשלהבת ונוטל ספוגין של צמר מעל לבך, אתה מביאני לחיי העולם הבא, אמר לו הן וכו', מיד הרבה בשלהבת ונטל ספוגין של צמר מעל לבו, יצאה נשמתו במהרה. אף הוא קפץ ונפל לתוך האור. יצאה בת קול ואמרה רבי חנינא בן תרדיון וקלצטונירי מזומנין הן לחיי העולם הבא. בכה רבי ואמר יש קונה עולמו בשעה אחת, ויש קונה עולמו בכמה שנים.

ה. חי' הריטב"א (שם) - כתוב בגליוני התוספות שהיה אומר ר"ת דהיכא שמתירא שלא יכריחוהו לעבור על דת מותר לחבול בעצמו. והכי איתא במדרש (ב"ר ל"ד י"ד) כתיב (בראשית ט' ה') אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש מכאן אזהרה לאדם שלא יחבול בעצמו. יכול אפי' כשאול מלך ישראל, פירוש שחבל בעצמו מפני שהיה מתירא שמא יעבירוהו על דת, תלמוד לומר אך מיעט. דבכי האי גונא שרי, ומכאן לומדין לשחוט הנערים בגזירות מפני העברת הדת, ע"כ מצאתי בגליוני התוספות, והם דברים שצריכין תלמוד ועיון גדול, אלא שכבר הורה זקן, ושמענו בשם גדולי צרפת שהתירו כן הלכה למעשה.

ו. גמ' גיטין (נז:) - מעשה בד' מאות ילדים וילדות שנשבו לקלון, הרגישו בעצמן למה הן מתבקשים, אמרו אם אנו טובעין בים אנו באין לחיי העולם הבא, דרש להן הגדול שבהן אמר ה' מבשן אשיב אשיב ממצולות ים וכו' כיון ששמעו ילדות כך, קפצו כולן ונפלו לתוך הים. [תוס' (שם) ד"ה קפצו - והא דאמר במס' ע"ז (דף יח.) מוטב שיטלנה מי שנתנה ואל יחבל בעצמו הכא יראים היו מיסורין כדאמרינן (כתובות דף לג:) אלמלי נגדו לחנניה מישאל ועזריה פלחו לצלמא ועוד דע"כ היו מענין אותן ולא היו הורגים אותן].

ז. פתחי תשובה (יו"ד סי' שמ"ה ס"ק ב') - ועי' בתשו' בשמים ראש סי' שמ"ה שכתב באחד חסר לחם וחשוף שת שהלך בפני שנים ואמר מאסתי חיי ואבד עצמו דאינו נקרא מאע"ל כל שעשה כן מריבוי צרותיו ויסורים או עוני גמור ע"ש ועיין בספר הר אבל ענף אחד עשר שפקפק עליו בה וכתב דלאו גושפנקא דהרא"ש חתים עלה ע"ש [גם בתשו' ח"ס שם כתב דמוכח מר"ח בן תרדיון פ"ק דע"א דאפי' המיצר ביותר מ"מ מאע"ל הוא ובוה נזדייף ס' בשמים ראש סי' שמ"ה עכ"ל].

ח. בית לחם יהודה (יו"ד סי' שמ"ה) - ונראה לי דה"ה אם ממית עצמו שירא שלא יבא לידי ענוים גדולים כדרך המשפט של עובדי כוכבים שתחלה מענין ענויים בודאי אינו מאבד עצמו לדעת וזה פשוט ממש"כ התוס' קפצו ונפלו לתוך הים שיראים היו מיסורים.

ט. **תשׁו' אגר"מ (ח"מ ח"ב סי' ע"ד אות ב')** - וגם אפשר שבן נח אינו אסור ברציחה שהוא לטובת הנרצח ושאינו בזה האיסור לישראל מהאיסור לבן נח, ואולי איכא משמעות לזה מלשון האיסור שלישראל נאמר בלשון לא תרצח שמשמעותו כל אופן וענין רציחה אף שהוא לטובה. ובאיסור רציחה לבני נח נאמר בלשון שופך דם האדם שמשמעותו שהכוונה הוא לשפיכת הדם שאם הוא לטובתו לא שייך כל כך לשון שופך דם.

י. **מנחת חינוך (מ' ל"ד אות ח')** - והנה מאבד עצמו לדעת אינו בכלל לאו דלא תרצח רק חייב מיתה בידי שמים וכו', וגם נראה לי דבן נח אינו מצוה דנלמד מאך את דמכם לנפשתיכם ולא נשנית בסיני א"כ לישראל נאמרה ולא לבני נח.

יא. **גמ' כתובות (לג:)** - אילמלי נגדוה לחנניה מישאל ועזריה, פלחו לצלמא. [תוס' (שם) ד"ה אילמלא - תימה מנא לן דהא אמרי' בהרואה (ברכות סא:)] כשהוציאו את ר"ע אמר כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה אימתי יבא לידי ואקיימנו בכל נפשך אלמא משמע דבכל נפשך מיירי אפי' היו מייסרין את האדם ביסורין קשין דומיא דר' עקיבא שהיו מסרקין בשרו במסרק ברזל וכ"ש לנגודי וכו']. [שטמ"ק (שם) ד"ה בקונטרסין - נ"ל דלא קשה מידי דהתם הכאה שיש בה קצבה הויה דכיון שסרקו את בשרו ברור הוא שימות במיתה גמורה במהרה וההיא הויה כמו נוטל את נפשך. אבל הא דאמר רב אלמלי נגדוהו כו' פירושו הכאה בלא מיתה קאמר כגון שהניחום שנה או שנתים ויכו אותם בכל יום והויה הכאה שאין לה קצבה שהיא חמירא יותר ממלקות ומיתה ובהא לא חייבתו תורה דלאו נוטל את נפשך הוא].

יב. **פסיקתא רבתי (פיסקא כד)** - לא תרצח (שמות כ' י"ג) לא תרצח.

יג. **רמב"ם (פי"ח סנהדרין ה"ו)** - גזירת הכתוב היא שאין ממיתין בית דין ולא מלקין את האדם בהודאת פיו אלא על פי שנים עדים. [רדב"ז (שם) - ואפשר לתת קצת טעם לפי שאין נפשו של אדם קניינו אלא קנין הקדוש ברוך הוא שנאמר הנפשות לי הנה (יחזקאל י"ח) הילכך לא תועיל הודאתו בדבר שאינו שלו ומלקות פלגו דמיתה הוא].

יד. **הכתב והקבלה (בראשית שם)** - כפל לשון אדם ואיש, גם חבר אליו מלת אחיו. נ"ל כי יש שני אופני רציחה. אם לרעת הנרצח לנקום נקמתו ממנו, או לקחת ממנו וכדומה, אם לטובת הנרצח כשהוא משוקע בצער גדול ויבחר מות מחיים, כאבימלך שאמר לנער שלוף חרבך ומותתני (שופטים ט') וכשאוול לעמלקי עמד נא עלי ומותתני (ש"ב א') על שני אלה דיבר הכתוב, על ההורג לרעת הנרצח, הנעשה רק מפחותי בני אדם יאמר, ומיד האדם, כמו שקרא לאנשי דור הפלגה לפחיתותם אשר בנו בני האדם. כמ"ש רש"י שם, ואל השני הנעשה לרצון הנרצח ולטובתו אשר גם איש המעולה במדרגה וגם כשהוא מאוהבי הנרצח ידמה כי מצוה הוא עושה להמיתו כדי להשקיטו מצער, ע"ז אמר מיד איש אחיו, שהוא איש, עומד במדרגת מעלות נפשיות, וגם הוא אחד מאוהביו.